

Historia Ecclesiastica

Ročník XIII.
2022
č. 1

Z obsahu

REFORMÁCIA A REKATOLIZÁCIA V STROPKOVE

Reformation and Re-Catholization in Stropkov

Peter KÓNYA

GÖRÖGKATOLIKUS ÉRSEKSÉG FELÁLLÍTÁSÁRA 1848–1868 KÖZÖTT

Plans of the Hungarian Rusyns on the establishment of a Greek Catholic Archdiocese from 1848 to 1868

MOLNÁR Ferenc

REFORMÁTUS DIAKÓNIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA A KOMÁROMI REFORMÁTUS GYÜLEKEZETBEN

Reformed diaconia and social work in the Reformed congregation in Komárno

TÖMÖSKÖZI Ferenc

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

HISTORIA ECCLESIASTICA

Časopis pre dejiny cirkví a náboženstiev v Strednej Európe
Journal on the history of Central European churches and religions
Zeitschrift für die Geschichte der Kirchen und der Religionen in Mitteleuropa
Közép-európai egyház- és vallástörténeti folyóirat
Czasopismo Historii Kościoła i Religii w Europie Środkowej

Ročník XIII.

2022

číslo 1

Redakčná rada:

Dr. h. c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD. (*predseda*)

Mons. Dr. h. c. ThDr. Ján Babjak SJ, PhD.; Doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc.; Prof. Dr. Buzogány Dezső; Dr. Czenthe Miklós; Prof. Dr. Dienes Dénes; Doc. PhDr. Martin Javor, PhD.; Mons. Prof. ThDr. Viliam Judák, PhD.; PhDr. Eva Kowalská, DrSc.; prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek; Prof. RNDr. René Matlovič, PhD.; Dr. Pálfi József; Prof. Dr. Papp Klára, PhD.; doc. Mgr. Annamária Kónyová, PhD.; Prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.; Univ. Prof. Dr. Dr.h.c. Dr. Karl Schwarz; Prof. Dr. Waclaw Wierzbienieć; doc. Dr. Püski Levente; doc. Dr. Władysław Tabasz; Prof. Dr. Lukács Olga, PhD.; Doc. Dr. Ugrai János

Redakcia:

doc. PhDr. Martin Javor, PhD. (hlavný redaktor)

doc. PhDr. Jaroslav Coranič, PhD.; doc. Mgr. Annamária Kónyová, PhD.

doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.; Mgr. Monika Bizoňová, PhD.; Marek Sedlák

Preklad rezumé:

Ústav jazykových kompetencií CCKV PU a autori

Jazyková úprava:

Mgr. Lucia Šteflová, PhD.; Mgr. Klaudia Sokolová

Vydáva:

Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu
Prešovskej univerzity v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity
17. novembra 15, 080 01 Prešov, IČO 17 070 775

Dátum vydania:

december 2022

Tlač:

Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu

Evid. číslo: EV 4273/11

ISSN 1338-4341

Táto publikácia vznikla vďaka podpore v rámci operačného programu Výskum a vývoj, pre projekt: Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu, kód projektu ITMS:26220120057, spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja

Časopis je registrovaný v textovej databáze ADT (Arcanum Digitális Tudománytár)

Časopis je registrovaný v databáze ERIH plus (European reference index for the humanities and social sciences)

Časopis je registrovaný v databáze EBSCO

Časopis je registrovaný v databáze SCOPUS

Obsah – Content – Inhalt – Tartalom – Spis treści

Štúdie – Articles – Studien – Tanulmányok – Artykuły	3
<i>MŮŽE BŮH IZRAELE PODLE RABÍNSKÉ TRADICE POŽADOVAT OD SVÝCH VYZNAVAČŮ V SOCIÁLNÍ OBLASTI NEMOŽNÉ?</i>	3
<i>Can the God of Israel, According to the Rabbinian Tradition, Demand the Impossible of His Followers in the Social Area?</i> Roman KRÁLÍK – Marie ROUBALOVÁ – Viliam JUDÁK – Lubomír HLAD – Anton ĎATELINKA	
<i>VÝVOJ INŠTITÚCIE KAPITULY V STREDOVEKEJ CIRKVI S PRIHLIADNUTÍM NA ÚZEMIE UHORSKA A SLOVENSKA</i>	22
<i>The development of the institution of the chapter in the medieval church with reference to the territories of the Hungarian Kingdom and Slovakia</i> Peter LABANČ	
<i>MAJETKOVÉ AKVIZÍCIE KLÁŠTORA V KLOSTERNEUBURGU POČAS VLÁDY PŘEMYSLA OTAKARA II. V RAKÚSKOM VOJVODSTVE (1251 – 1276)</i>	43
<i>Property acquisitions of the Klosterneuburg monastery during the reign of Ottokar II of Bohemia in the Duchy of Austria (1251 – 1276)</i> Jakub PALKO	
<i>REFORMÁCIA A REKATOLIZÁCIA V STROPKOVE</i>	56
<i>Reformation and Re-Catholization in Stropkov</i> Peter KÓNIA	
<i>A NEMESSÉG VALLÁSI HOVARTARTOZÁSÁNAK ASPEKTUSAI ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGON A XVI–XVII. SZÁZADBAN</i>	65
<i>Aspects of the confessional affiliation of the nobility in Upper Hungary in the 16th – 18th centuries</i> ZUBÁNIC S László	
<i>GÖRÖGKATOLIKUS ÉRSEKSÉG FELÁLLÍTÁSÁRA 1848–1868 KÖZÖTT</i>	76
<i>Plans of the Hungarian Rusyns on the establishment of a Greek Catholic Archdiocese from 1848 to 1868</i> MOLNÁR Ferenc	
<i>ANGAŽOVANOSŤ RÍMSKOKATOLÍCKEHO KŇAZA GEJZU ŽEBRÁCKEHO NA VÝCHODNOM SLOVENSKU</i>	93
<i>The involvement of the Roman Catholic priest Gejza Žebrácky in Eastern Slovakia</i> Nadežda JURČIŠINOVÁ	
<i>REFORMÁTUS DIAKÓNIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA A KOMÁROMI REFORMÁTUS GYŰLEKEZETBEN</i>	113
<i>Reformed diaconia and social work in the Reformed congregation in Komárno</i> TÖMÖSKÖZI Ferenc	
<i>POLITICKÝ PROFIL KANONIKA ANDREJA CVINČEKA</i>	130
<i>Political profile of canon Andrej Cvinček</i> Peter OLEXÁK	
<i>ROLA I MIEJSCE GRECKO - KATOLICKIEGO DUCHOWIENSTWA W ŻYCIU SPOLECZNYM I PUBLICZNYM GALICJI NA POCZĄTKU XX WIEKU</i>	144
<i>The role and place of the Greek Catholic clergy in the social and public life of Galicia at the beginning of the 20th century</i> Ivana LUCHAKIVSKA	

GRĚCKOKATOLÍCKA TLAČ NA VÝCHODNOM SLOVENSKU V ROKOCH 1945 – 1948. CYRIL A METOD (1947 – 1948)	151
<i>GreekCatholic Press in East Slovakia in 1945 – 1948. Cyril and Methodius (1947 – 1948)</i> Ján DŽUJKO	
EGY FELOSZLATOTT SZERZETESREND TÚLÉLÉSIN STRATÉGIÁJA (1950-1989) VALLÁSOSÁG ŐRZÉSE REZILIENS STRATÉGIÁKKAL.....	160
<i>Survival strategies of a monastic order (1950 – 1989). Preserving religiosity through resilient strategies</i> BÖGRE Zsuzsanna	

Archív – Archives – Archiv – Levéltár – Archivum..... 184

THEOLOGIE DER FLUCHT VOR VERFOLGUNG.....	184
<i>Theology of escape from persecution</i> Věra MILÁČKOVÁ - Kamila VEVERKOVÁ	

KONFRATERNITNÍ LISTINY JEDNOTNÉHO FORMULÁŘE VYDANÉ KONVENTY ROUDNICKÉHO OKRUHU ŘEHOLNÍCH KANOVNÍKŮ SV. AUGUSTINA. EDICE DOSUD NEVYDANÝCH INVENTÁRNÍCH JEDNOTEK Z NÁRODNÍHO ARCHIVU V PRAZE.....	197
<i>Confraternity documents of a blanket form issued by convents of the Canons Regular of St Augustine in the Roudnice circle. Edition of previously unpublished inventory items from the National Archives in Prague</i> Pavel KRAFL	

KATALÓG ČLENOV SPOLOČNOSTI JEŽIŠOVEJ PÔSOBIACICH V TRENČÍNE V ROKOCH 1711 – 1715	218
<i>Catalogue of the members of the Society of Jesus in Trenčín in the years 1711 – 1715</i> Libor BERNÁT	

ROZBOR KANONICKÝCH VIZITÁCIÍ BANSKOBYSTRICKEJ KATEDRÁLY Z ROKOV 1785 A 1829.....	257
<i>Analysis of canonical visitations to the Banská Bystrica Cathedral from years 1785 and 1829</i> Adam ČUCHOR	

EGY ELTŰNT FŐPAPI GYŰJTEMÉNY NYOMÁBAN. CSÁSZKA GYÖRGY „SZEPESI KÉPTÁRA”	273
<i>On the trail of the missing archbishop's collection. „Spiš Picture Gallery” of Juraj Császka</i> LAKATOS Adél	

EMLÉKEK KÖZÖTT KUTATVA... TÖREDÉKEK KOVÁCSY MARGIT DIAKONISSZA TESTVÉR ÉLETÉBŐL.....	291
<i>Searching among memories...Snippets from the life of Sister Deaconess Margit Kovácsy</i> DEMINGER Orsolya	

Recenzie, anotácie – Review – Kritik – Könyvszemle – Reconzje i omówienia..... 300

Kronika – Chronicle – Chronic – Krónika –Kronika..... 314

A MAGYARORSZÁGI RUSZINOK TERVEI EGY GÖRÖGKATOLIKUS ÉRSEKSÉG FELÁLLÍTÁSÁRA 1848– 1868 KÖZÖTT¹

MOLNÁR Ferenc²

Plans of the Hungarian Rusyns on the establishment of a Greek Catholic Archdiocese from 1848 to 1868

From 1848 to 1868, the need to raise the Rusyn-dominated Greek Catholic Eparchy of Mukachevo to archdiocese was expressed several times. During the Revolution and War of Independence of 1848–49 Bazil Popovych, Bishop of Mukachevo sought to rely primarily on the help of the Hungarian government. Accordingly, the Consistory of Uzhhorod proposed the creation of an archbishopric that would have included all the Greek Catholic dioceses in Hungary, referring to the “ancient rights” of the Eparchy of Mukachevo. However, neither the revolutionary Hungarian government, nor the Viennese court supported the future establishment of the Archdiocese of Mukachevo. Finally, the Austrian government decided to establish a Romanian archbishopric independent of the jurisdiction of the Hungarian Catholic Church.

The issue of Rusyn archdiocese was raised again after the publication of the October Diploma of 1860. This time, the initiative came from Adolf Dobriansky, a councillor with good relations with Slovak leaders, who derived Rusyn claims from the feudal “ancient rights” of the Greek Catholic Church. In his program, the councillor suggested the federal transformation of Hungary and the establishment of an independent Rusyn archbishopric and congress. His ideas also influenced many Rusyn priests and secular figures. The traditionally pro-Hungarian Bishop of Mukachevo, Bazil Popovych and his followers rejected Dobriansky’s ideas because of their radical nature. Instead, the Consistory of Uzhhorod wanted to accept Rusyn demands exclusively in cooperation with the Hungarian Parliament.

The Diet convened in 1865 reactivated again the Rusyn leaders. Dobriansky, as a Member of Parliament, fought for the acceptance of Rusyn demands, including the establishment of an independent Greek Catholic archdiocese. However, after the Austro-Hungarian Compromise of 1867, Dobriansky lost his leading role in the Rusyn movement. The pro-Hungarian clergy of the Eparchy of Mukachevo was satisfied with the rights enshrined in the Nationalities Law of 1868. The clergy believed that the state subsidies of the Diocese of Mukachevo would have been at risk by the motion of an autonomous Rusyn archbishopric.

Keywords: Bishop Bazil Popovych, Greek Catholic Diocese of Mukachevo, Rusyn Programs, Greek Catholic Archdiocese, Adolf Dobriansky.

A 19. századi Magyar Királyság nemzetiségei közül a ruszinokat mind anyagi, mind pedig kulturális tekintetben a legszegényebb népként tartották számon.

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Docens, tanszékvezető-helyettes, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék; posztdoktor kutató, Eötvös Loránd Tudományegyetem. molnar.ferenc@kmf.org.ua.

Társadalmuk csonka, más szóval hiányos struktúrájú volt, túlnyomó többségben parasztokból állt. Nemesség és polgárság híján görögkatolikus papságuk töltötte be az elit szerepét. Nemzeti kultúrájuk, irodalmuk kifejlesztésére az egyházi szervezetük nyújtott megfelelő keretet és bázist. Az északkelet-magyarországi ruszinság legjelentősebb egyházi struktúrájának a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye számított, amelynek joghatósága hét magyarországi megyére (Zemplén, Ung, Bereg, Ugoicsa, Máramaros, Szabolcs és Szatmár) terjedt ki. Az Ungvár központtal irányított egyházmegye mindenkori püspöke a ruszinság első számú vezetőjének számított.³

A ruszin mozgalom az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc idején került először a történelem színpadára.⁴ Ez idő tájt Popovics Bazil munkácsi püspök (1837–1864) jó kapcsolatokat ápolt a magyar kormányzattal. A püspök és a klérus nagy része kiállt a polgári átalakulást szorgalmazó magyar liberális vezetők mellett. Ez a tény nagy jelentőséggel bírt, hiszen az ország északkeleti részén fekvő egyházmegyének nemcsak ruszin, de jelentős számú román és magyar ajkú híve is volt. A munkácsi egyházmegye a szabadságharc hátszínaként funkcionált. Így a klérusnak stratégiai szerepe volt a régió nemzetiségi békéjének biztosításában.⁵

A financiális szempontból igencsak hátrányos helyzetű munkácsi püspökséget 1848 tavaszán az állam és egyház viszonyában kialakult helyzet válaszút elé állította. A ruszin dominanciájú egyházmegye szemszögéből a kérdést úgy is megfogalmazhatjuk, hogy Popovics püspök támogassa-e a szekularizáció irányába már jelentős lépéseket tett államot, vagy inkább a magyarországi katolikus egyház felé közeledjen. Mivel a munkácsi egyházmegye saját erőforrásból nem tudta finanszírozni kiadásait, ezért a magyarországi katolikus egyház által képviselt autonómia-mozgalom elfogadhatatlannak bizonyult a ruszin görögkatolikus papság számára. Az ungvári káptalan egyértelműen az államtól várta el, hogy fedezze az egyházmegyei klérus és oktatási intézmények anyagi szükségleteit, amire egyébként több ígértet is kapott.⁶

Az állam és egyház között kialakult vitában Popovics püspök egyértelműen a magyar kormány mellett tette le a voksát. Ilyen előzmények után az ungvári konzisztórium úgy gondolta, hogy az esztergomi érsektől való függés nem mozdítja elő kellőképpen az anyagi források hiányával küzdő munkácsi egyházmegye fejlődését. A megoldást egy ruszin dominanciájú görögkatolikus érsekség indítványozásában látta. Az első lépést az 1848. június 3-i káptalani ülés tette meg, amely elhatározta, hogy indítványozni fogja a munkácsi püspökség érsekségre emelését. Szorgalmazta továbbá, hogy a magyarországi görögkatolikus egyház-

³ S. BENEDEK, A. *A gens fidelissima: A ruszinok*. Budapest : Belváros-Lipótváros Ruszin Kisebbségi Önkormányzat, 2003. 6, 21.; GERGELY, J. Vallási és nemzeti identitás – egyházak, felekezetek és állam kapcsolata 1945 előtt. In *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után*. Kocsis András Sándor. Budapest : Kossuth Kiadó, 2008, pp. 15–18.

⁴ MAGOCSI, P. R. *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus', 1848–1948*. Cambridge, Mass. – London : Harvard University Press, 1978, p. 42.

⁵ MOLNÁR, F. A *Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye története 1848–1849-ben* : PhD disszertáció. Budapest : ELTE, 2018, p. 98.

⁶ Uo. pp. 122–130.

megyéket a jövőben létrehozandó Ungvár központú érsekség irányítása alá kell rendelni. Az indítvány kidolgozását Likovics János, Balugyánszky András, Paulovics Lázár szentszéki ülnökre és Csopey Antal szemináriumii hittanára bízta.⁷

A felkért személyek el is készítették a munkácsi érsekség felállításáról szóló tervezetet, amelyet az 1848. július 13-i káptalani tanácskozás hagyott jóvá.⁸ Az ungvári konzisztórium elküldte a folyamodványt báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszternek, valamint István nádornak és V. Ferdinánd királynak. A felirat számos indokkal igyekezett alátámasztani a munkácsi érsekség felállításának szükségességét. Az indítvány a metropólia létrehozásának szükségét abban látta, hogy a görögkatolikusok kikerüljenek a „testvér latin szertartás gyámsága”, azaz az esztergomi hercegprímás joghatósága alól. Emellett arra hívta fel a figyelmet, hogy amíg a magyarországi nem egyesült keleti szertartásúak [azaz szerb és román ortodoxok – M. F.] rendelkeznek külön érsekséggel, az egyesültek számára ez nincs biztosítva. A görögkatolikus egyház presztízsét nagyban növelné egy saját érsekség létrehozása. Ez annál is inkább indokolt, mivel 1848-ban Magyarország és Erdély uniójával a görögkatolikus püspökségek száma ötre nőtt (munkácsi, eperjesi, nagyváradi, fogarasi és kőrösi egyházmegyék), s az ezekben élő hívek lélekszáma eléri a másfél millió főt.⁹

Az ungvári indítvány a trienti zsinat (1545–63) azon végzésére is hivatkozik, amely előírja az érsekeknek, hogy a joghatósága alá tartozó püspökségeket meglátogassa. Az esztergomi hercegprímással szemben, egy görögkatolikus metropolita jóval hatékonyabban tudná elvégezni egyházmegyéi kánoni látogatását, hiszen ő a ruszin és román ajkú hívek nyelveit is beszéli. Így eredményesebben védelmezhetné a görög rítus tisztaságát. Az indítvány azonban leszögezi, hogy munkácsi érsekség nem kíván függetlenedni Esztergomtól. Az ungvári konzisztórium szerint a görögkatolikus érsekség felállítása mintegy másfél millió egyesült szertartású polgár számára egy újabb példával bizonyítaná a Batthyány-kormány „páratlan igazságszeretetét”, s e gesztus tovább növelné a görögkatolikus hívek magyar kormányhoz fűződő ragaszkodását. Az indítvány záró része azzal indokolja az „ősregi” munkácsi egyházmegye érseki rangra emelését, hogy a magyarországi görögkatolikus püspökségek közül lélekszámban a munkácsi a legnagyobb (464 parókia és 468 687 hívő), ahol az „ősi orosz és oláh nyelveket” használják. Az itt említett kétnyelvűség miatt a munkácsi metropólia végezhetné a leghatékonyabban egy jövőbeni görögkatolikus egyháztartomány irányítását. Indokként került még elő, hogy a munkácsi püspökség a többi magyarországi egyesült szertartású püspökséghez képest viszonylag középen helyezkedett el,

⁷ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), a *Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye iratai* (F. 151.): KTÁL, F. 151, op. 9, od. zb. 2520, f. 75.

⁸ Uo. f. 96.

⁹ Az ungvári szentszék felirata megtalálható: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, X 9112. Az 1848-49-i minisztériumi levéltár. *Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Katolikus Egyházi Osztály* (H 56). 51 737. mikrofilm, f. 837–842. és Esztergomi Prímási Levéltár, *Hám János hercegprímás iratai*. 1309. csomó. 1848.

ezért Ungvárról kiindulva lehetne legmegfelelőbb módon lebonyolítani az érseki látogatásokat.¹⁰

Az ungvári konzisztórium feliratával érdemben a magyar kultuszminisztérium Katolikus Osztálya foglalkozott, amely a munkácsi érsekség felállítását illetően elutasító álláspontra helyezkedett. A magyar kormány ellenben támogatta a román görögkatolikus metropólia felállítását. Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter levélben kérte ki Hám János hercegprímás véleményét egy jövőbeni balázsfalvi érsekség és a nagybányai püspökség létrehozását illetően. A miniszter javasolta, hogy a kérdéssel érdemben az 1848. szeptember 24-re tervezett nemzeti zsinaton foglalkozzanak. Ismeretes, hogy a háborús körülmények miatt a nemzeti zsinat elmaradt, így a görögkatolikusok ügyében ekkor nem születhetett döntés.¹¹

A görögkatolikus érsekség kérdése a magyar szabadságharc leverését követően került újból napirendre. Az igények elbírálásánál meghatározó szerepe volt az osztrák kormányzatnak, amely az egyházpolitikát az 1848–1849-es érdemek jutalmazására, illetve büntetésére is felhasználta. Ilyen körülmények között a szabadságharc végéig magyarbarát magatartást tanúsító munkácsi püspökség eleve hátrányos helyzetből indult, s ennek megfelelően nem is kacérkodott az önálló hierarchia gondolatával. Az ellenforradalom szolgálatába sodródott román görögkatolikusok viszont úgy érezték: megnyerhetik terveiknek a bécsi udvar jóindulatát. Az Esztergomtól független egyházszervezet megteremtését az erdélyi román nemzeti mozgalom követeléseibe is beemelték.¹²

Alexander Bach osztrák belügyminiszter 1850. december 4-én tájékoztatta minisztertársait, hogy benyújtja I. Ferenc József császárnak (1848–1916) a román görögkatolikus érsekség létrehozásáról szóló javaslatát.¹³ Ebben a balázsfalvi érsekség, valamint a lugosi és a szamosújvári egyházmegyék felállítását ajánlotta. A császár egy héttel később változtatás nélkül elfogadta minisztere indítványát, s azt megerősítés végett Rómába küldte.¹⁴ IX. Pius római pápa 1853. november 26-án kanonizálta a gyulafehérvár-fogarasi érsekséget. A magyar katolikus egyháztól független román görögkatolikus metropólia alá rendelték a már meglévő nagyváradi egyházmegyét és a két akkor alapított görögkatolikus püspökséget, a szamosújvárit és a lugosit.¹⁵ A munkácsi egyházmegye viszont továbbra is Esz-

¹⁰ Uo.

¹¹ MESZLÉNYI, A. *A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben*. Budapest : Szent István Társulat, 1928, pp. 123–124.; HAJDU, J. *Eötvös József báró első minisztersége*. Budapest : MTA, 1933, pp. 83–85.; TAMÁSI, ZS. Erdélyi katolikus rítusok autonómiája 1848-ban. In *Egyháztörténeti Szemle*. ISSN 1585-7476, 2011, 12. évf., 2. sz., pp. 63–65.

¹² TURCZYNSKI, E. Orthodoxe und Unierte. In *Die Habsburgermonarchie 1848–1918: Die Konfessionen*. Bd. 4. Adam Wandruszka – Peter Urbanitsch. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1985, s. 428–456.; DEÁK, Á. *From Habsburg Neo-Absolutism to the Compromise 1849–1867*. New York : Columbia University Press, 2008, p. 288.

¹³ Az osztrák minisztertanács jegyzőkönyve: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettskanzlei, Ministerratsprotokollen, KZ. 4281/1850.

¹⁴ DEÁK, Á. *From Habsburg Neo-Absolutism* p. 289.; ADRIÁNYI, G. *A Bach-korszak katolikus egyházpolitikája 1849–1859*. [Budapest] : Kairosz Kiadó, 2009, pp. 73–74.

¹⁵ PIRIGYI, I. *A magyarországi görög katolikusok története*. 2. kötet. Nyíregyháza: Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, 1990. p. 35.; NIESSEN, J. The Greek Catholic Church and the Romanian Nation in Transylvania. In *Religious Compromise, Political Salvation: the Greek Catholic Church*

tergom szuffragáneus püspöksége maradt. Az egyházszervezeti változtatások annyiban érintették, hogy 94 plébániát és 60 000 hívőt csatoltak át tőle a szamosújvári püspökséghez.¹⁶

Az 1850-es években, az úgynevezett neoabszolutizmus időszakában szinte minden téren Ferenc József császár akarata érvényesült. Az osztrák hatóságok gyanúsnak nyilvánítottak minden olyan személyt, aki önálló politikai tevékenységet fejtett ki. Ez a politikai légkör nem kedvezett a ruszin főpapság egyházszervezési törekvéseinek. A változást az uralkodó által 1860 őszén kiadott októberi diploma hozta, amely előírta a Habsburg Birodalom föderatív átalakítását. Az alkotmányos elvekhez való visszatérés jegyében tartották meg 1861 márciusában a magyarországi országgyűlési választásokat.¹⁷ Ezek az események a magyarországi ruszinokra is nagy hatással voltak. 1861 folyamán számos ruszin pap és értelmiségi fogalmazott meg nyelvi, egyházszervezési és nemzeti követeléseket.¹⁸ Itt kell megemlítenünk, hogy az országgyűlés főrendi házába meghívást kapott a ruszinság legjelentősebb egyházi vezetője, Popovics munkácsi püspök. Ő azonban nem tudott eleget tenni a meghívásnak, mivel egy súlyos tüdőgyulladás szövődésével küszködött.¹⁹

A ruszin vezetők közül Adolf Dobránszky helytartótanácsos programja volt a legradikálisabb.²⁰ Dobránszky Zemplén vármegyében született, görögkatolikus papcsaládban. Bányamérnöki képesítést szerzett. Az 1848–49-es események idején a Habsburg-udvar oldalára állt. A bécsi kormányzat kinevezte a cári intervenció sereg császári-királyi biztosává,²¹ 1849 októberében pedig az Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyéket tömörítő ungvári polgári kerület referensévé. E tisztségét az ungvári kerület felszámolásáig, azaz 1850. március végéig töltötte be. Dobránszky saját hatáskörén belül igyekezett érvényesíteni a ruszin érdekeket. A ruszin nyelv hivatali, egyházi és iskolai használata mellett sikerült elérnie, hogy ruszin tisztviselőket alkalmazzanak a helyi közigazgatásában. A nemzeti érdekérvényesítés terén elért eredményeivel kivívta a szlovákok nagyrabecsülését is.²²

and Nation-building in Eastern Europe. James Niessen. Pittsburgh : University of Pittsburgh, 1993, p. 52.

¹⁶ PIRIGYI, I. *A magyarországi görög katolikusok*, p. 55.

¹⁷ SZABAD, GY. *Forradalom és kiegyezés választóján (1860–61)*. Budapest : Adakémi Kiadó, 1967. pp. 78., 413–420.; DEÁK, Á. *From Habsburg Neo-Absolutism*, pp. 472–492.

¹⁸ MAYER, M. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1977, pp. 28–31.

¹⁹ KTÁL, F. 151, op. 10, od. zb. 2488.

²⁰ МАЙОР, Р. Парламентська діяльність А. Добрянського в угорському сеймі та його боротьба проти мадяризації національних меншин Угорщини в 1861–1868 рр. In *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи*. ISSN 2309-2262, 2012, vol. 3, n. 1. c. 122.

²¹ ДОБОШ, С. Адольф Иванович Добрянский: очерк жизни и деятельности. Пряшев : Дукельская типография, 1956. c. 42., 52.; SASHEGYI, O. *Ungarns politische Verwaltung in der Ära Bach 1849–1860*. Graz : Institut für Geschichte der Universität Graz, 1979, s. 32–34.

²² ZAPLETAL, F. A. I. *Dobřanskij a naše rusini r. 1849–51*. Praha : Nakladem Vlastním, 1927, s. 43–49.; MAXWELL, A. *Choosing Slovakia. Slavic Hungary, the Czechoslovak Language and Accidental Nationalism*. London – New York : Tauris Academic Studies, 2009, p. 73.

Az októberi diploma kiadását követően Dobránszky mint helytartótanácsos állt az újjáéledő ruszin mozgalom élére. Politikai programját a szlovák vezetőkkel együttműködve dolgozta ki. Az 1861 tavaszán megrendezett országgyűlési választásokon nem jutott be szlovák nemzeti érdekeket felvállaló képviselő a magyar országgyűlésbe. Egyedül Dobránszky volt az a jelölt, aki a szlovák többségű zborói kerületben (Sáros megye) indulva képviselte az észak-magyarországi szlávok ügyét. Annak ellenére, hogy a ruszin helytartótanácsos győzelmet aratott a választáson, pánszláv propaganda terjesztésével vádolták meg, s a képviselőház végül nem igazolta mandátumát.²³

A választási kudarc miatt Dobránszky nem adta elő politikai nézeteit az országgyűlésen. A ruszin helytartótanácsos programjának megértése szempontjából fontos leszögeznünk, hogy arra jelentős hatást gyakoroltak a szlovák nemzeti vezetők elképzelései, akik a ruszinokkal együttműködve kívánták szélesíteni a politikai mozgásterüket. Az 1861. évi magyarországi választások életre hívták azokat az elképzeléseket, amelyek az „észak-magyar szlávok” (severo-uhorských Slovanov), azaz a szlovákok és a ruszinok egységét hirdették.²⁴ Az 1861. júniusi turócszentmártoni gyűlésen az önálló szlovák nemzet elismerését és egy „felső-magyarországi szláv kerület” (horno-uhorské slovenské okolie) felállítását követelték, amely önálló országgyűléssel, törvényhozó és végrehajtó jogkörrel rendelkezett volna.²⁵ A Szlovák Nemzet Memoranduma a szlovákok őshonosságát, egykori magas civilizációját és államiságát hangoztatta, amely alapján igényt formált annak az egyenlő helyzetnek a visszaállítására, amikor a magyar nyelv még nem élvezett kiváltságos jogokat. A szlovák Memorandum ügyét a magyar országgyűlés nem tárgyalta, viszont az irat kiváltotta a magyar elit tiltakozását.²⁶

A magyar közvélemény hasonlóan fogadta Dobránszky programját is, amelyet 1861 nyarán Bécsben jelentetett meg német nyelven. Ebben síkra szállt egy északkelet-magyarországi megyékből álló ruszin autonóm kerület (District) kialakításáért. Tervei szerint a Magyar Királyság maradék területéből egy német-magyar, egy szerb, egy román és egy szlovák kerületet kellene felállítani. Dobránszky „ősi szokás”-ra hivatkozva követelte, hogy évente tartsanak ruszin nemzeti gyűlést, melynek hatáskörébe tartoznának – az autonóm ruszin kerület határaitól függetlenül – a vallási és iskolai ügyek. A ruszin gyűlés elnöke a munkácsi püspök lett volna, aki mellé az uralkodó nevezne ki világi társelnököt. Dobránszky emellett a románok példáját követve indítványozta az Esztergomtól

²³ MAYER, M. *Kárpátukrán (ruszin)* pp. 31–35.; ŽEGUC, I. *Die nationalpolitischen Bestrebungen der Karpato-Ruthenen 1848–1914*. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1965, s. 53.

²⁴ MAXWELL, A. *Choosing Slovakia*, pp. 72–73.

²⁵ *Kárpáti Hirnök*. 1861. szeptember 19. 1. évf. 19. sz. p. 73.; RAPANT, D. *Viedenské memorandum slovenské z roku 1861*. 1. vyd. Turčiansky sv. Martin : Matica slovenská, 1943, s. 136.; MAXWELL, A. *Fickle Nationalism: Slovakia's Shifting Ethno-Linguistic Borders*. In *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Kamusella, T. – Nomachi, M. – Gibson, C. London : Palgrave Macmillan, 2016, pp. 238–239.

²⁶ ÁBRAHÁM, B. *A nemzetiségi törvény szlovák szemmel*. In *Erdélyi Jogélet*. ISSN 2734-6226, 2020, 3. évf., 2. sz., pp. 128–129.; MAXWELL, A. *Choosing Slovakia* pp. 72–73.; KAMUSELLA, T. *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2009, p. 551.

független ruszin érsekség felállítását. Vélekedése szerint a ruszin metropólia felállítására az szolgált alapot, hogy munkácsi püspökök a 17. századig érseki joghatóságot gyakoroltak. Úgy vélte, hogy amennyiben elutasítják kérését, a munkácsi püspökség nem maradhat a latin egyház, azaz az esztergomi érsek fennhatósága alatt. Ebben az esetben csak két megoldás van. A munkácsi egyházmegyét vagy a már létező görögkatolikus metropóliák fennhatósága alá rendelik, vagy létrehoznak egy önálló magyarországi ruszin érsekséget. Az első változat nem sok sikerrel kecsegtetett. A Habsburg Birodalom területén két görögkatolikus érsekség állt fenn. A román ajkú balázsfalvi érsekséghez való alárendelés a ruszin nép és a papság románok iránt táplált ellenérzései, valamint az eltérő nyelv miatt nem látszott kivitelezhetőnek. A lemergi metropóliához való csatlakozás viszont a magyar vezetők tiltakozását váltotta volna ki, hiszen ezzel a galíciai ruszin érsek joghatósága kiterjedt volna a Kárpátok magyarországi oldalán fekvő munkácsi püspökség területére. Ezáltal egyházigazgatási keretek között valósult volna meg a Habsburg Birodalom területén élő ruszinok egyesítése, amely sértette volna a magyar érdekeket. Dobránszky szerint ezért csak az önálló joghatósággal rendelkező ruszin érsekségi magyarországi felállítása szolgálná Magyarország érdekeit. A munkácsi érsekség létrejötte azonban olyan terheket róna annak főpástorára, hogy mindenképpen szükséges az egykori máramarosi egyházmegye visszaállítása, melynek központjaként Husztot ajánlja.²⁷

A nemzeti kongresszus és a görögkatolikus érsekség egy ponton belüli említése arról tanúskodik, hogy a ruszin mozgalom nem különítette el a nemzeti és egyházi igényeket.²⁸ Dobránszky történelmi érvekkel igyekezett alátámasztani követeléseit. Azt kívánta bizonyítani, hogy nem új igényeket támaszt, csupán népe és a görögkatolikus egyház régi jogait kívánja visszaállítani. Történelmi koncepcióját több olyan, azóta megcáfolt tétellel igyekezett alátámasztani, mint a ruszin őslakosság elmélete, az egykori autonóm ruszin vajdaság léte, vagy a munkácsi egyházmegye önrendelkezési joga. Elsősorban azon ruszin főpapok (Bazilovics János, Lucskay Mihály) történelmi munkáira támaszkodott, akik a 19. század elején próbálták meg igazolni „az ősi munkácsi egyházmegye” történelmi jogait.²⁹

1861. augusztus 22-én az uralkodó feloszlatta a magyar országgyűlést, s rendeleti kormányzást vezetett be.³⁰ Ilyen körülmények között Dobránszky Bécsben kiadott röplapja nem volt jelentős hatással a politikai élet alakulására. A ruszin vezető ezért új taktikához folyamodott. Október végén egy körlevelet bocsájtott ki, amelyet bizalmasai útján juttatott el a görögkatolikus espereseknek és a ruszin világi vezetőknek. A ruszin helytartótanácsos körlevelében arra kért felhatalmazást,

²⁷ DOBRZANSKY, A. *Rede des ungarischen Landtags-Abgeordneten Adolf Ritter von Dobrzansky in der Adress-Angelegenheit*. Wien : Typogr. Lit.-Artistischen Anstalt 1861. s. 108–111., 117–121. Vö. PERÉNYI, J. *A ruszinok történetének vázlata 1800–1918* :kandidátusi értekezés. Budapest : MTA, 1954, pp. 185–187.

²⁸ PERÉNYI, J. *A ruszinok történetének vázlata*, pp. 185–187.

²⁹ PERÉNYI, J. *A ruszinok történetének vázlata*, pp. 83–86.; 187.; ARATÓ, E. *A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983, p. 105.

³⁰ SZABAD, GY. *Forradalom és kiegyezés* pp. 596–597.; DEÁK, Á. *From Habsburg Neo-Absolutism* p. 490.

hogy vezessenek egy ruszin delegációt Ferenc Józsefhez, s terjesszék az uralkodó elé nemzeti igényeiket. Dobránszky olyan valótlan történelmi érvekből indul ki, miszerint az egykori munkácsi püspökök a 18. századig önállóan dönthettek nemzetük egyházi ügyeiről. Így a ruszin helytartótanácsos szerint a papságnak mindössze annyi a teendője, hogy az uralkodótól kérje a ruszin egyház „ősi jogainak” visszaállítását. Dobránszky e jogok közé sorolta a görögkatolikus papság szabad püspökválasztását, a magyar katolikus egyháztól független érsekség felállítását, és a ruszin nemzetgyűlés összehívását. A körlevél szerzője követendő példaként említette azokat a nemzeti vezetőket, akik népük követeléseit már az uralkodó elé terjesztették. Köztük említette a szlovák Ján Francisci-Rimavskýt, a szerb Đorđe Stojakovićot, a román Andrei Mocsonyit.³¹

Dobránszky egyértelműen a görögkatolikus egyház egykori vagy általa vélt, feudális eredetű „ősi jogaiból” vezette le a ruszin igényeket. Ez a fajta érvelés elmaradottnak számított a szlovák, szerb és román mozgalom programjaihoz képest. Elsősorban a görögkatolikus papság és a neoabszolutizmus idején tisztviselői állásokat szerző csekély számú világi személy képezte azt a nemzeti öntudatú ruszin elitet, amely több tekintetben igencsak megosztott volt. Egy részük hajlandó volt támogatni Dobránszky ruszin önrendelkezésért küzdő Habsburg-párti és magyarelleszen politikáját. Azonban egyre erősebben lépett fel az a többnyire görögkatolikus papokból álló csoport, akik a magyar országgyűléssel együttműködve kívántak érvényt szerezni mérsékelt nemzeti követeléseiknek.³²

Dobránszky számára kulcsfontosságúnak bizonyult Popovics Bazil munkácsi püspök, s vele együtt az ungvári konzisztórium támogatásának megnyerése. A ruszin helytartótanácsos ezért azt kérte Popovics püspöktől, hogy adjon számára felhatalmazást a ruszin nemzetiségi kérdés uralkodó előtti beterjesztéséhez.³³ A mintát a szlovákok adták. Ismeretes, hogy 1861. december 12-én Štefan Moyzes besztercebányai püspök élére állt annak a küldöttségnek, amely az uralkodó elé járulva átnyújtotta a szlovákok Memorandumát.³⁴

Popovics püspök Dobránszky felkérését az 1861. december 24-én megtartott konzisztórium ülésen vitatta meg. Az itt megjelent ruszin vezetők többsége nem támogatta a ruszin helytartótanácsos petíciós mozgalomát és a ruszin delegáció Bécsbe küldésére vonatkozó tervét. Ehelyett egy olyan határozatot fogadtak el, amelyben kijelentették: a kizárólag a magyar törvényhozás illetékességét ismerik el a nemzeti jogok biztosítása terén. Mindazonáltal felkérték Markos György ügyvédet, hogy a munkácsi egyházmegye nevében szerkesszen egy feliratot, amelyben az uralkodó segítségét fogja kérni: terjessze a nemzetiségi kérdést a legközelebb összehívandó magyar országgyűlés elé. Markos szerint az ungvári konzisztórium

³¹ RUSZOLY, J. Mészáros Károly és a rutén nemzetiségi törekvések 1861-ben. In *A Hajdúsági Múzeum Évkönyve* V. ISSN 0139-0937, 1983, 5. évf., pp. 151–152.

³² KOVÁČ, D. *Szlovákia története*. 2. kiadás. Pozsony: Kalligram, 2011, p. 143.; MOLNÁR F. A kiegyezés hatása a ruszin mozgalomra. In *Nemzetiségek és törvényhozás Magyarországon*. Kovács Kálmán Árpád. Budapest: Országház Könyvkiadó, 2019, pp. 210-211.

³³ MAYER, M. *Kárpátukrán (ruszin)* p. 33.; RUSZOLY, J. Mészáros Károly, pp. 141–142.

³⁴ BOKES, F. *Dejiny Slovenska a Slovákov od najstarších čias po oslobodenie*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1946, pp. 167, 231–234.; MAXWELL, A. *Choosing Slovakia*, p. 24.

olyan döntést hozott, amely megnyugtatta „a felzaklatott kedélyeket”.³⁵ A főpapság tehát nem kérte a munkácsi egyházmegye érseki rangra emelését. A konzisztórium számára nem képezhetett mérlegelés tárgyát a Dobránszky-féle körlevél azon javaslata, mely a magyar katolikus egyháztól független metropolíát kívánt létrehozni. Ez ellentétben állt azzal az 1771. évi pápai bullával, amely a munkácsi egyházmegye kánoni felállítását az Esztergom központú érseki tartomány joghatósága alá rendelte.³⁶

A Markos által megfogalmazott konzisztórium indítvány csak nagy általánosságban taglalta a ruszin igényeket. A ruszinok számára csak azon jogok biztosítását kérte, amelyeket más magyarországi nemzetek is élveznek, s amelyek nem sértik Magyarország alkotmányát és területi integritását.³⁷ Azonban több jel is arra utalt, hogy a görögkatolikus papság egy részére nem érte be ennyivel. Rájuk komoly hatást gyakoroltak Dobránszky egyházi önrendelkezéséről és egy ruszin érsekség alapításáról vallott nézetei.

1861. április elején látott napvilágot az a két részből álló cikk, amelynek szerzője Ungifi álnév alatt „a keleti egyház biztosította történeti különállásából vezetete le a nemzetiségi egyenjogúságra való igényt”.³⁸ A szerző Dobránszkytól eltérően nem kérte egy önálló ruszin tartomány létrehozását, megelégedett volna ruszin többségű szolgabírói járások és választókerületek felállításával. Ungifi ragaszkodott azonban egy saját nemzetgyűlés időkénti összehívásához, amely döntene a ruszinok egyházi és oktatási kérdéseiről. A cikk szerzője a ruszin kongresszus létjogosultságát olyan általa vélt évszázados jogokra vezette vissza, mint a görögkatolikus püspökök klérus általi szabad választásának egykori gyakorlata.³⁹ Ruzsoly József jogtörténész szerint „a ködös történeti eredetű, meghatározatlan összetételű, szervezetű és hatáskörű nemzetgyűlés [...] burkoltan magában foglalta a törvényhatósági és egyházmegyei önkormányzaton túlmutató autonómia, végső soron az autonóm nemzeti terület igényét is.”⁴⁰

Ungifi írásához hasonló álláspontot képviselt az a három máramarosi illetőségű pap is, akik indítványukat a Kárpáti Hirnök című ungvári lapban tették közzé. Pásztélyi János huszti alesperes,⁴¹ Popovics András és Rakovszky Iván szentszéki ülnökök a munkácsi püspök támogatását kérték egy ruszin kongresszus összehívásához, illetve, hogy terjessze az országgyűlés elé a ruszin nemzeti igényeket. Utóbbi pontok között említhető az önálló ruszin nemzetiség és egyház

³⁵ *Kárpáti Hirnök*. 1861. december 16. 1. évf. 40. sz. p. 142.; SZABAD, GY. *Forradalom és kiegyezés* pp. 606–607.; HARAKSIM, L. *K sociálnym a kultúrnyom dejinám Ukrajincov na Slovensku do roku 1867*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961. pp. 188–189.; RUSZOLY, J. Mészáros Károly, pp. 141–142.

³⁶ PEKAR, A. B. *The History of the Church in Carpathian Rus'*. New York : Columbia University Press, 1992, pp. 59–60.

³⁷ *Sürgöny*. 1862. január 28. 2. évf. 22. sz. s. p.; *Pesti Napló*. 1862. január 30. 13. évf. 3590. sz. s.p.

³⁸ RUSZOLY, J. Mészáros Károly, p. 137.

³⁹ *Sürgöny*. 1861. április 9. és 11. 1. évf. 81. sz. és 83. sz. s.p. Vö. HARAKSIM, L. *K sociálnym a kultúrnyom dejinám Ukrajincov*, p. 186.

⁴⁰ RUSZOLY, J. Mészáros Károly, p. 138.

⁴¹ Pásztélyi János huszti alesperes nem sokkal később elhatárolódott attól, hogy szerepet vállalt volna munkácsi püspökhöz küldött beadvány kidolgozásában. *Kárpáti Hirnök*. 1861. augusztus 29. 1. évf. 16. sz. pp. 61–62.

elismerése.⁴² A lap ugyanezen számában olvashatjuk, hogy néhány Ung megyei ruszin vezető – feltehetően Dobránszky hívei – egy autonóm vajdaság és nemzeti kongresszus összehívását szorgalmazták. E törekvéseket azonban Popovics püspök nem támogatta, s türelemre intette a mozgalom vezetőit.⁴³

A Bereg megyei Szajkófalván 14 beregi és ugcsoi esperes szervezett tanácskozást, ahol egy ruszin nemzetgyűlés összehívását indítványozták. A szajkófalvai program nemzetiségi megyék kialakítását, illetve a ruszin tisztviselők létszámárányos alkalmazását is követelte. Az egyházszervezetet illetően egyértelműen jogot formált a munkácsi egyházmegye érseki rangra emelésére. A ruszin metropólia létrehozását a munkácsi egyházmegye „ősanya-püspökség” jellegével magyarázta, mivel egykor abból kerekítették ki az eperjesi egyházmegye területét, illetve számos parókiát csatoltak el tőle a nagyváradi és a szamosújvári román ajkú püspökségekhez. Az indítvány szerzői úgy vélték, hogy a románokhoz hasonlóan a ruszinok is joggal kérhetik saját érsekségük felállítását. A románoktól eltérően azonban nem kívántak függetlenedni az esztergomi érsektől.⁴⁴ 1861 augusztusában látott napvilágot Homicskó Miklós gimnáziumi hittanár programja, amely szintén a nemzeti kongresszus rendszeres működését, szabad püspökválasztást és egy ruszin metropólia felállítását követelte.⁴⁵

Láthattuk, hogy a görögkatolikus papság 1861-ben több alkalommal fejezte ki igényét az önálló ruszin egyház megszervezése érdekében. Ezek a programok ugyan mérsékeltebbek voltak Dobránszky föderatív átalakítást és autonóm kerületek létrehozását szorgalmazó követeléseikhez képest, mégis szövegükön kimutatható a ruszin helytartótanácsos nézeteinek hatása. A magyar elittel és a bécsi kormánnyal is jó kapcsolatokat ápoló Popovics püspök az 1848. évi álláspontjától eltérően cselekedett: 1861-ben nem állt ki egyértelműen a ruszin érsekség létrehozásáért. A püspök visszafogott álláspontját tükrözi az az 1861. július 2-i konzisztórium határozat, amelyben kijelentette: megelégszik azoknak a jogoknak a biztosításával, amelyeket az ország más nemzetiségei élveztek. Az ungvári konzisztórium arra kérte a ruszin származású országgyűlési képviselőket, hogy a nemzeti törekvéseket mindig az alkotmányos keretek között és Magyarország területi integritását szem előtt tartva igyekezzenek megvalósítani.⁴⁶ Mint láttuk, a főpapság ezt az elvet képviselte akkor is, amikor Dobránszky Popovics püspöktől kért felhatalmazást, hogy az uralkodó elé terjessze a ruszin igényeket. A munkácsi főpásztor és követői számára Dobránszky módszerei túl kockázatosnak bizonyultak. A munkácsi püspök félelme nem volt alaptalan, ugyanis a császári hatóságok a rendeleti kormányzás (provizórium) 1861. novemberi bevezetését követően fokozott ellenérzéssel figyelték a nemzeti mozgalmakat. Dobránszky ellen például csakhamar hivatalos eljárás indult az esperesekhez és a ruszin világi vezetőknek címzett október végi körlevele miatt. Ennek következménye az

⁴² *Kárpáti Hírnök*. 1861. július 18. 1. évf. 6. sz., p. 23.

⁴³ Uo.

⁴⁴ *Sürgöny*. 1861. augusztus 15., 17–18. 1. évf. 187–189. sz. s.p.; MAYER, M. *Kárpátukrán (ruszin)* p. 29.

⁴⁵ *Kárpáti Hírnök*. 1861. augusztus 29. 1. évf. 16. sz., pp. 61–62.

⁴⁶ RUSZOLY, J. Mészáros Károly, p. 143.

lett, hogy a Helytartótanács „legszigorúbb dorgálásban részesítette” és jelentősen korlátozta hatáskörét.⁴⁷ 1862 októberében Pálffy Mór helytartó magát Popovics püspököt is figyelmeztetésben részesítette, amikor az ugcocsi ruszin papok tiltakozásukat fejezték ki amiatt, hogy elmaradt az októberi diplomához mellékelt nyelvi rendelkezések életbe léptetése. Pálffy szerint a tiltakozók szervezett fellépése kimerítette az „izgatás” fogalmát.⁴⁸

Ahogy az előbbi példák is mutatták, a provizórium időszaka nem kedvezett a nemzeti mozgalmaknak. Az idős és sokat betegeskedő Popovics püspök, aki 1863-tól a császár valószínű titkos tanácsosa lett, megpróbált egyensúlyozni Bécs és a magyar politikai elit között. Emellett a püspöknek tekintettel kellett lennie a román és magyar híveire is, akik egyre többször emeltek szót a munkácsi egyházmegye ruszin dominanciája ellen.⁴⁹ Popovics püspök 1864 októberében bekövetkezett haláláig azonban Gagagnecz József eperjesi püspökkel közreműködött a Szent Bazil Társulat létrehozásában, amelynek célja a munkácsi és az eperjesi egyházmegyékben élő görögkatolikusok művelődésének előmozdítása volt.⁵⁰

1865-ben kedvező fordulatot vett Magyarország politikai élete. I. Ferenc József június 8-án rendeletet adott ki a Helytartótanács eredeti hatáskörének visszaállításáról. Ezt követően Mailáth Györgyöt nevezte ki magyar kancellárnak. Anton Schmerling államminiszter július 27-i felmentése újabb lendületet adott az osztrák–magyar viszony rendezéséhez. A császár december 14-én megnyitotta a magyar országgyűlést, amely 1867-ben jóváhagyta az osztrák–magyar kiegyezést. Ennek köszönhetően Magyarország széleskörű öngazgatást kapott a Habsburg Birodalomban, a magyar nemesség pedig visszanyerte vezető szerepét az országon belül.⁵¹

A ruszin mozgalom újabb megélénkülése az 1865 decemberétől 1868 decemberéig ülésező országgyűléshez köthető. Ennek nyomán a ruszin mozgalom újabb programjai láttak napvilágot, amelyek a nemzeti és egyházi önrendelkezésre vonatkozó követelések figyelembevételét kívánták elérni a készülődő nemzetiségi törvény kidolgozása során.

1867. augusztus 15-én a máramarosi ruszinok Técsőn hívtak össze gyűlést, hogy a nemzetiségi törvényjavaslat kidolgozása céljából alakított 11-es albizottság tagjaként tevékenykedő Markos István huszti országgyűlési képviselő tájékoztathasson a helyi ruszinok igényeiről. A bizalmas értekezlet Illyásevics György técsői esperest választotta meg korelnökké, s egyben döntést hozott arról, hogy egy 15

⁴⁷ HARAKSIM, L. *K sociálnym a kultúrnyom dejinám Ukrajincov*, pp. 190–191.; TOTH, A. *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn: 1848–1892*. München: Oldenbourg, 1973. p. 240.; MAGOCSI, P. R. *The Shaping of a National Identity*, pp. 52–53.

⁴⁸ DEÁK, Á. Soknemzetiségű nemzetállam és soknemzetiségű irodalom. In *Századvég*. ISSN 0237-5206, 2008, Új folyam 50., 4. sz., p. 64.

⁴⁹ PIRIGYI, I. *A magyarországi görög katolikusok története*. 2. kötet. Nyíregyháza: Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, 1990. p. 64.; MOLNÁR, F. The Life and Work of Stefan Pankovych, the Bishop of the Greek Catholic Eparchy of Mukachevo. In *Rusin*. ISSN 1857-2685, 2021, vol. 64, n. 4, p. 54.

⁵⁰ MAGOCSI, P. R. *The Shaping of a National Identity* pp. 53–54.; MAYER, M. *Kárpátukrán (ruszin)*, pp. 15–27.

⁵¹ DEÁK, Á. *From Habsburg Neo-Absolutism*, pp. 556–577.

fős bizottságot fog megbízni a máramarosi ruszinok nemzetiségi követeléseinek kidolgozására.⁵²

A ruszin bizottság szeptember 10-én, Máramarosszigeten állította össze programját, amelyet egy héttel később bocsátott a Técsőre összehívott szélesebb közönség elé. A szeptember 17-i ruszin nagygyűlés határozatait nyomtatott formában is kiadták.⁵³ A tanácskozás elnökévé Markos Istvánt választották. A gyűlés levezetésére Seregélyi Sándor bocskói esperest kérték fel, aki örömmel vállalta a feladatot. A Técsőn elfogadott program szerint a készülő nemzetiségi törvénynek figyelembe kell vennie a ruszinság és a többi nemzetiség igényeit a megyék rendezése, az egyházigazgatás és a nevelésügy terén. Az egyházi kérdéseket illetően főként annak a kérelemnek adott hangot, hogy világi személyek bevonásával biztosítsák a görögkatolikus egyház autonómiáját. Az indítvány szerzői az egyházi önrendelkezés legfőbb garanciáját a munkácsi püspökség érseki rangra emelésében látták. Emellett külön egyházmegyét kértek Bihar, Szabolcs, Szatmár, Borsod megyék és a Hajdúkerület hívei számára, valamint követelték az egykori máramarosi püspökség visszaállítását. Szorgalmazták továbbá, hogy a klérus számára biztosítsák az ún. kongruát (papi illetmény-kiegészítés). A nevelési ügyek tekintetében azt az álláspontot fogalmazták meg, hogy a népnevelést az önkormányzattal rendelkező görögkatolikus egyházra kellene bízni. A néptanítók fizetésének folyósítását viszont az államtól várták el.⁵⁴ Ezt követően elfogadták azt a határozatot, hogy a técsői gyűlés jegyzőkönyvét elküldik a magyar kormányhoz,⁵⁵ a munkácsi és eperjesi püspököknek, a szomszédos megyéknek, valamint az ottani espereseknek. A munkácsi egyházmegye konzisztórium a egyébként tudomásul vette a máramarosi ruszin gyűlés határozatait, s várakozó álláspontra helyezkedett.⁵⁶

A máramarosi ruszinok a gyűlés jegyzőkönyvének elküldésével szerették volna bizonyítani, hogy csak törvényes keretek között kívánnak jogaikért küzdeni, szemben Dobránszky 1861 őszi körlevelével, amelynek terjesztéséhez a hatóságok tudta nélkül, titokban fogtak hozzá. További különbségként említhető, hogy a máramarosiak elutasították azt a Dobránszky által hangsúlyozott vélekedést, amely egy történelmi ruszin autonóm hercegség feltételezett egykori létéből kívánta igazolni a ruszin egyház önrendelkezését.⁵⁷

A máramarosi beadványhoz hasonló programot fogadtak el az ugocsai ruszinok (1867. november 25.). A máramarosi és az ugocsai program egyaránt magukba foglalták a nyelvi és oktatási jogok biztosítását, a munkácsi püspökség érsekségre emelését, a hajdúdorogi magyar és a máramarosi ruszin egyházmegyék felállítását, a nemzeti színű lobogók (sárga-kék) használatát, valamint a ruszin

⁵² *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában (1867–1892)*. I. kötet. Szerk. Kemény G. Gábor. Budapest: Tankönyvkiadó, 1952, pp. 53–54.

⁵³ A nyomtatvány lelőhelye: KTÁL, F. 151, op. 12, od. zb. 1702, f. 3–4. A forrást közli: MAYER, M. A ruszinok (kárpatukránok) és az 1865. évi képviseléválasztás. In *Századok*. ISSN 0039-8098, 1974, 108. évf., 5–6. sz., pp. 1164–1167.

⁵⁴ MAYER, M. A ruszinok (kárpatukránok) és az 1865. évi képviseléválasztás pp. 1164–1167.

⁵⁵ A magyar képviselőházhoz küldött máramarosi feliratot lásd: *Máramaros*. 1867. október 30. 3. évf. 31. sz. s.p.

⁵⁶ Seregélyi 1867. október 18-án kelt levelét lásd KTÁL, F. 151, op. 12, od. zb. 1702, f. 1–2.

⁵⁷ *Máramaros*. 1867. október 9. 3. évf. 28. sz. s.p.

politikai nemzet elismerését.⁵⁸ Ugyancsak egy görögkatolikus érsekség létrehozását indítványozták a sárosi (1868. január) és a szepesi ruszinok (1868. január 11.). Utóbbi két beadvány szerzői azonban nem kérték a magyar ajkú hajdúdorogi és a ruszin ajkú máramarosi egyházmegyék megszervezését, viszont az ugcsoiakhoz hasonlóan, „ösi jogaikra” hivatkozva indítványozták a szabad püspökválasztás és a papi nőülés engedélyezését. A felsoroltakon kívül hasonló nemzeti követelésekkel jelentkeztek a Bereg megyei ruszinok, akik szintén kérvényezték az esztergomi érsek felügyelete alá tartozó Munkácsi Görögkatolikus Érsekség felállítását.⁵⁹ A beregiek beadványát a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz küldték, ahol érdemben nem foglalkoztak az irattal. A minisztériumi indoklás azt hozta fel, hogy be kell várni a nemzetiségi törvény elfogadását.⁶⁰

1868. január 27-én a zempléni ruszinok tanácskozást hirdettek, ahol részt vett 21 görögkatolikus pap, négy kántor és tíz jómódú parasztgazda. Az egybegyűltek által elfogadott indítvány a többi ruszin beadványhoz hasonló jogokat követelt: a ruszinság politikai nemzetként való elismerését, egy görögkatolikus érsekség alapítását, valamint a görögkatolikus klérus számára a szabad püspökválasztás jogát. A zempléni ruszinok programja azonban felkeltette a magyar belügyminisztérium érdeklődését, s ez ügyben hatósági vizsgálatot indítottak. A vizsgálat azt próbálta bizonyítani, hogy a papság csalással csikarta ki a felíratra került közösségi pecséteket, illetve a parasztgazdák aláírásait. A parasztok ugyanis azt vallották, hogy nincsenek tisztában az indítvány tartalmával, s nem támogatják a ruszin igényeket. A helyszínen vizsgálódó bizottság arra a következtetésre jutott, hogy az ügyben érintett papok azzal tudták megteveszteni a gazdákat, hogy aláírásukért a görögkatolikus egyháznak fizetendő járandóságok és néhány kisebb adófajta eltörlését ígérték meg.⁶¹

Ugyanígy vizsgálat indult a szepesi szlovákok nemzetiségi programja miatt. A zempléni ruszin és a szepesi szlovák programot Dobránszky személye kötötte össze, akit 1865-ben újból a szlovák többségű zborói kerületben választottak országgyűlési képviselővé. Ezúttal igazolták mandátumát, s tagja lehetett a képviselőháznak. 1868 februárjában 21 szlovák község elöljárója azzal a kéréssel fordult Dobránszkyhoz, hogy terjessze az országgyűlés elé a szlovák nemzetiségi igényekből szerkesztett petíciót.⁶² A zempléni ruszin és a sárosi szlovák nemzetiségi beadvány megfogalmazói követték Dobránszky 1861. októberi körlevelében meghirdetett azon módszerét, hogy beadványukat minél több egyházi és világi személy aláírásával lássák el, nyomatékosítva ezzel mozgalmuk társadalmi súlyát.⁶³ Dobránszky zempléni indítványának szerkesztésében játszott szerepét

⁵⁸ *Máramaros*. 1867. december 18. 3. évf. 38. sz. s.p.; MAYER, M. A ruszinok (kárpatukránok) és az 1865. évi képviselőválasztás, pp. 1170–1171.

⁵⁹ MAYER, M. A ruszinok (kárpatukránok) és az 1865. évi képviselőválasztás, pp. 1172–1174.

⁶⁰ PERÉNYI, J. *A ruszinok történetének vázlata*, p. 216.

⁶¹ *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez* pp. 168–169.; PERÉNYI, J. *A ruszinok történetének vázlata* pp. 212–215.; ŽEGUC, I. *Die nationalpolitischen Bestrebungen*, pp. 68–71.

⁶² *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez* pp. 75–77.; МАЙОР, Р. Парламентська діяльність А. Добрянського с. 130.; ÁBRAHÁM, B. A nemzetiségi törvény, p. 132.

⁶³ PERÉNYI, J. *A ruszinok történetének vázlata* p. 215.; ŽEGUC, I. *Die nationalpolitischen Bestrebungen* p. 69.

látszik bizonyítani, hogy a dokumentum szövegezése a nemzetiségi ügyek iránti jártasságról árulkodik. A képviselőház – a zempléniek programjához hasonlóan – a szepesi programot sem tárgyalta, így azt nem vette figyelembe a nemzetiségi kérdés ügyével foglalkozó bizottság sem.⁶⁴

Az 1867–1868-as ruszin programok követelése, így a görögkatolikus érsekség felállításának kívánalma sem kerültek az országgyűlés elé, így azok nem befolyásolták az 1868. december 8-án elfogadott nemzetiségi törvény tartalmát. A kiegyezés követően véget ért a ruszin mozgalom 1860-as évek elejétől tartó intenzitása.⁶⁵ Magának a nemzetiségi törvénynek a ruszin vezetők nem szenteltek kitéüntetett figyelmet. A Dobránszky vezette radikális ruszin irányzat képviselői számára is nyilvánvaló vált, hogy a magyar törvényhozás nem fogja biztosítani a nem magyar ajkúak olyan politikai igényeit, mint a nemzeti egyenjogúság. Ilyen tekintetben kénytelenek voltak lemondani az önálló görögkatolikus érsekséggel kapcsolatos igényeikről is. A magyar országgyűlés csak az önálló román görögkatolikus metropólia elismerését iktatta törvénybe.⁶⁶ Az 1860-as években helytartósági, majd udvari tanácsosként tevékenykedő Dobránszky körül a politikai életben a kiegyezéssel elfogyott a levegő.⁶⁷ Befolyását tovább csökkentette, hogy nem sikerült mandátumot nyernie a következő országgyűlésre, illetve elvesztette állami hivatalát is.⁶⁸ A zempléni ruszinok és a szepesi szlovákok programjai kapcsán indított eljárások Dobránszky támogatói számára elrettentő példaként szolgáltak.

Mivel a munkácsi érsekség alapításának gondolata több ponton is összefonódott a kegyvesztett, Habsburg-párti Dobránszky mozgalmával, ezért az Andrassy-kormány és magyar katolikus egyház sem nézte jó szemmel a görögkatolikus egyház önrendelkezésének megteremtésére irányuló lépéseket. A magyarbarát ruszin papság többsége azoknak a táborát gyarapította, akik könnyen tudtak alkalmazkodni a kiegyezés és a nemzetiségi törvény által teremtett helyzethez. Popovics Bazil utódja, a magyar elittel jó kapcsolatokat ápoló Pankovics István munkácsi püspök a dualizmus feltétlen hívének számított, aki egyházmegyéje állami támogatása reményében igyekezett elnyerni a magyar kormány bizalmát.⁶⁹ A korábban mérsékelt nemzetiségi programot megfogalmazó ruszin vezetők (Nehrebeczky Sándor, Markos György, Pásztélyi János és mások) elsődleges szempontnak karrierjük építését tekintették. A kiegyezés rendszerét elfogadók számára lehetőség nyílt különböző hivatalok viselésére. Számukra elégségesnek bizonyultak azok az 1868. évi nemzetiségi törvény által kínált lehetőségeket, mint az anyanyelv különböző szintereken (pl. a közép- és alsó szintű közigazgatás, egyházi élet, bíróságok, iskolák) való széles körű használata, a tudományos és kul-

⁶⁴ *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez*, pp. 75., 168.

⁶⁵ PERÉNYI, J. *A ruszinok történetének vázlatja*, pp. 210., 219.; MAGOCSI, P. R. *The Shaping of a National Identity*, pp. 54–55.

⁶⁶ 1868. évi XXXIX. törvénycikk. Lásd: *Magyar Törvénytár 1000–1895. 1836–1868. évi törvény-czikkék – Corpus Juris Hungarici*. Szerk. Márkus Dezső. Budapest : Franklin Társulat, 1896, p. 469.

⁶⁷ MAGOCSI, P. R. *The Shaping of a National Identity*, p. 52.

⁶⁸ HARAKSIM, L. *K sociálnym a kultúrnyom dejinám Ukrajincov*, pp. 190–191.; TOTH, A. *Parteien und Reichstagswahlen* p. 240.; MAYER, M. *Kárpátukrán (ruszin)*, pp. 31–35.

⁶⁹ Vö. MOLNÁR F. A kiegyezés hatása a ruszin mozgalomra, p. 211.

turális egyesületek, társulatok, intézmények, vagy akár a nem magyar tannyelvű iskolák alapítására való jog.⁷⁰ Ilyen körülmények között az önálló ruszin érseki tartomány felállítása nem számíthatott a munkácsi püspök és főpapságának, de még a jelentősebb befolyással rendelkező világiak hathatós támogatására sem.

Bibliográfia

Levéltári források

Az osztrák minisztertanács jegyzőkönyve: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Kabinettskanzlei, Ministerrat-protokollen, KZ. 4281/1850.

Esztergomi Prímási Levéltár, Hám János hercegprímás iratai. 1309. csomó. 1848.

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye iratanyaga* (F. 151.)

KTÁL, F. 151, op. 9, od. zb. 2520, f. 75., 96.

KTÁL, F. 151, op. 10, od. zb. 2488.

KTÁL, F. 151, op. 12, od. zb. 1702, f. 1–2.

KTÁL, F. 151, op. 12, od. zb. 1702, f. 3–4.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, X 9112. *Az 1848–49-i minisztériumi levéltár. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Katolikus Egyházi Osztály* (H 56). 51 737. mikrofilm, f. 837–842.

Korabeli lapok

Kárpáti Hírnök. 1861. július 18. 1. évf. 6. sz. p. 23.

Kárpáti Hírnök. 1861. augusztus 29. 1. évf. 16. sz. pp. 61–62.

Kárpáti Hírnök. 1861. szeptember 19. 1. évf. 19. sz. p. 73.

Kárpáti Hírnök. 1861. december 16. 1. évf. 40. sz. p. 142.

Máramaros. 1867. október 9. 3. évf. 28. sz. s.p.

Máramaros. 1867. október 30. 3. évf. 31. sz. s.p.

Máramaros. 1867. december 18. 3. évf. 38. sz. s.p.

Sürgöny. 1861. augusztus 15., 17–18. 1. évf. 187–189. sz. s.p.

Sürgöny. 1861. április 9. és 11. 1. évf. 81. sz. és 83. sz. s.p.

Sürgöny. 1862. január 28. 2. évf. 22. sz. s. p.

Pesti Napló. 1862. január 30. 13. évf. 3590. sz. s.p.

Szakerodalom

ÁBRAHÁM, B. A nemzetiségi törvény szlovák szemmel. In *Erdélyi Jogélet*. ISSN 2734-6226, 2020, 3. évf., 2. sz., pp. 124-138.

ADRIÁNYI, G. *A Bach-korszak katolikus egyházpolitikája 1849–1859*. [Budapest] : Kairosz Kiadó, 2009. 204 p.

ARATÓ, E. *A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983. 292 p.

BOKES, F. *Dejiny Slovenska a Slovákov od najstarších čias po oslobodenie*. Bratislava : Slovenská akadémia vied a umení, 1946. 441 p.

DEÁK, Á. *From Habsburg Neo-Absolutism to the Compromise 1849–1867*. New York : Columbia University Press, 2008. 647 p.

DEÁK, Á. Soknemzetiségű nemzetállam és soknemzetiségű irodalom. In *Századvég*. ISSN 0237-5206, 2008, Új folyam 50., 4. sz., pp. 51-77.

⁷⁰ PERÉNYI, J. *A ruszinok történetének vázlata* pp. 217–219.; MAYER, M. *Kárpátukrán (ruszin)*, pp. 10–11, 39–48, 51–52.

- ДОБОШ, С. Адольф Иванович Добрянский: очерк жизни и деятельности. Пряшев : Дукельская типография, 1956. 167 с.
- DOBZANSKY, A. *Rede des ungarischen Landtags-Abgeordneten Adolf Ritter von Dobzansky in der Adress-Angelegenheit*. Wien : Typogr. Lit.-Artistischen Anstalt 1861. 130 s.
- GERGELY, J. Vallási és nemzeti identitás – egyházak, felekezetek és állam kapcsolata 1945 előtt. In *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után*. Kocsis András Sándor. Budapest : Kossuth Kiadó, 2008, pp. 15-21.
- HAJDU, J. *Eötvös József báró első minisztersége*. Budapest : MTA, 1933. 284 p.
- HARAKSIM, L. *K sociálnym a kultúrnyim dejinám Ukrajincov na Slovensku do roku 1867*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961. 200 s.
- Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában (1867–1892)*. I. kötet. Szerk. Kemény G. Gábor. Budapest : Tankönyvkiadó, 1952. 919 p.
- KAMUSELLA, T. *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2009. 1140 p.
- KOVÁČ, D. *Szlovákia története*. 2. kiadás. Pozsony : Kalligram, 2011. 455 p.
- MAGOCSI, P. R. *The Shaping of a National Identity Subcarpathian Rus', 1848–1948*. Cambridge, Mass. – London : Harvard University Press, 1978. 640 p.
- Magyar Törvénytár 1000–1895. 1836–1868. évi törvénycikkek – Corpus Juris Hungarici*. Szerk. Márkus Dezső. Budapest : Franklin Társulat, 1896. 600 p.
- MAXWELL, A. *Choosing Slovakia. Slavic Hungary, the Czechoslovak Language and Accidental Nationalism*. London – New York : Tauris Academic Studies, 2009. 262 p.
- MAXWELL, A. Fickle Nationalism: Slovakia's Shifting Ethno-Linguistic Borders. In *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders*. Kamusella, T. – Nomachi, M. – Gibson, C. London : Palgrave Macmillan, 2016, pp. 230–244.
- MAYER, M. A ruszinok (kárpátukránok) és az 1865. évi képviselőválasztás. In *Századok*. ISSN 0039-8098, 1974, 108. évf., 5–6. sz., pp. 1142-1175.
- MAYER, M. *Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1977. 255 p.
- МАЙОР, Р. Парламентська діяльність А. Добрянського в угорському сеймі та його боротьба проти мадяризації національних меншин Угорщини в 1861–1868 pp. In *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи*. ISSN 2309-2262, 2012, vol. 3, n. 1. c. 120-140.
- MESZLÉNYI, A. *A magyar katolikus egyház és az állam 1848/49-ben*. Budapest : Szent István Társulat, 1928. 258 p.
- MOLNÁR, F. *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye története 1848–1849-ben* : PhD disszertáció. Budapest : ELTE, 2018. 280 p.
- MOLNÁR F. A kiegyezés hatása a ruszin mozgalomra. In *Nemzetiségek és törvényhozás Magyarországon*. Kovács Kálmán Árpád. Budapest : Országház Könyvkiadó, 2019, pp. 199-222.
- MOLNÁR, F. The Life and Work of Stefan Pankovych, the Bishop of the Greek Catholic Eparchy of Mukachevo. In *Rusin*. ISSN 1857-2685, 2021, vol. 64, n. 4, pp. 52-73.
- NIESSEN, J. The Greek Catholic Church and the Romanian Nation in Transylvania. In *Religious Compromise, Political Salvation: the Greek Catholic Church and Nation-building in Eastern Europe*. James Niessen. Pittsburgh : University of Pittsburgh, 1993, pp. 47-68.
- PEKAR, A. B. *The History of the Church in Carpathian Rus'*. New York : Columbia University Press, 1992. 296 p.
- PERÉNYI, J. *A ruszinok történetének vázlata 1800–1918* : kandidátusi értekezés. Budapest : MTA, 1954. p. 313.
- PIRIGYI, I. *A magyarországi görög katolikusok története*. 2. kötet. Nyíregyháza: Görög Katolikus Hit-tudományi Főiskola, 1990. p. 245 p.
- RAPANT, D. *Viedenské memorandum slovenské z roku 1861*. 1. vyd. Turčiansky sv. Martin : Matica slovenská, 1943. 535 p.
- RUSZOLY, J. Mészáros Károly és a rutén nemzetiségi törekvések 1861-ben. In *A Hajdúsági Múzeum Évkönyve V*. ISSN 0139-0937, 1983, 5. évf. pp. 129-154.

- S. BENEDEK, A. *A gens fidelissima: A ruszinok*. Budapest : Belváros-Lipótváros Ruszin Kisebbségi Önkormányzat, 2003. 75 p.
- SASHEGYI, O. *Ungarns politische Verwaltung in der Ära Bach 1849–1860*. Graz : Institut für Geschichte der Universität Graz, 1979. 143 s.
- SZABAD, GY. *Forradalom és kiegyezés választóján (1860–61)*. Budapest : Adakémiái Kiadó, 1967. 644 p.
- TAMÁSI, ZS. Erdélyi katolikus rítusok autonómiája 1848-ban. In *Egyháztörténeti Szemle*. ISSN 1585-7476, 2011, 12. évf., 2. sz., pp. 54–76.
- TOTH, A. *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn: 1848–1892*. München : Oldenbourg, 1973. 383 p.
- TURCZYNSKI, E. Orthodoxe und Unierte. In *Die Habsburgermonarchie 1848–1918: Die Konfessionen*. Bd. 4. Adam Wandruszka – Peter Urbanitsch. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1985, s. 399–478.
- ZAPLETAL, F. A. *I. Dobrjanskij a naše rusini r. 1849–51*. Praha : Nákladem Vlastním, 1927. 96 s.
- ŽEGUC, I. *Die nationalpolitischen Bestrebungen der Karpato-Ruthenen 1848–1914*. Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1965. 145 p.

Plány uhorských Rusínov na zriadenie gréckokatolíckej arcidiecézy v rokoch 1848 až 1868

V rokoch 1848 až 1868 sa viackrát prejavila potreba povýšiť Mukačevskú gréckokatolícku eparchiu, v ktorej dominovali Rusíni, na arcidiecézu. Počas revolúcie a vojny za nezávislosť v rokoch 1848 – 49 sa mukačevský biskup Bazil Popovič snažil spoliehať predovšetkým na pomoc uhorskej vlády. Užhorodská únia preto navrhla vytvorenie arcibiskupstva, ktoré by zahŕňalo všetky gréckokatolícke diecézy v Uhorsku, pričom sa odvolávala na „starobylé práva“ Mukačevskej eparchie. Revolučná uhorská vláda ani viedenský dvor však budúce zriadenie Mukačevskej eparchie nepodporili. Rakúska vláda sa napokon rozhodla zriadiť rumunské arcibiskupstvo nezávislé od jurisdikcie uhorskej katolíckej cirkvi.

Otázka rusínskej arcidiecézy sa opäť otvorila po vydaní Októbrového diplomu z roku 1860. Tentoraz vyšla iniciatíva od Adolfa Dobrianskeho, ktorý vyvodzoval rusínske nároky z feudálnych „starobylých práv“ gréckokatolíckej cirkvi. Dobriansky vo svojom programe navrhoval federatívnu transformáciu Uhorska a zriadenie samostatného rusínskeho arcibiskupstva a kongresu. Jeho myšlienky ovplyvnili aj mnohých rusínskych kňazov a svetských činiteľov. Tradične promaďarsky orientovaný mukačevský biskup Bazil Popovič a jeho stúpenci odmietali Dobrianskeho myšlienky pre ich radikálnosť. Namiesto toho chcela užhorodská únia prijať rusínske požiadavky výlučne v spolupráci s uhorským snemom.

Snem zvolaný v roku 1865 opäť reaktivoval rusínskych vodcov. Dobriansky ako poslanec bojoval za prijatie rusínskych požiadaviek vrátane zriadenia samostatnej gréckokatolíckej arcidiecézy. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 však Dobriansky stratil vedúce postavenie v rusínskom hnutí. Promaďarsky orientované duchovenstvo Mukačevskej eparchie sa uspokojilo s právami zakotvenými v národnostnom zákone z roku 1868. Duchovenstvo sa domnievalo, že štátne dotácie Mukačevskej diecézy by boli hnutím autonómneho rusínskeho arcibiskupstva ohrozené.

ZOZNAM AUTOROV

PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc.

Trenčianske múzeum v Trenčíne

Dr. Bőgre Zsuzsanna

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Budapest

Mgr. Adam Čuchor

Katedra histórie, Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku

Mgr. Orsolya Deminger

Katedra historických vied, Reformovaná teologická fakulta, Univerzita J. Selyeho v Komárne

ThLic. Anton Ďatelinka, PhD.

Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

PhDr. Ján Džujko, PhD.

Inštitút histórie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

doc. ThDr. Ľubomír Hlad, PhD.

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

prof. ThDr. Viliam Judák, PhD.

Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.

Inštitút histórie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

Dr.h.c. Prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.

Inštitút histórie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

prof. PhDr. Pavel Krafl, Dr.

Katedra muzeológie, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

prof. PaedDr. Roman Králik, PhD.

Teologická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku

Russian language department RUDN University, Moscow Russia Federation

doc. Mgr. Peter Labanc, PhD.

Katedra histórie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Mgr. Lakatos Adél

Kalocsai Főegyházmegeyi Levéltár

Ivanna Łuchakivska, PhD.

Associate Professor, Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Drohobych, Ukraine)

Mgr. et Mgr. Věra Miláčková

Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Molnár Ferenc, PhD.

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

doc. PhDr. Peter Olexák, PhD.

Katedra histórie, Filozofická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku

PhDr. Jakub Palko, PhD.

Katedra slovenských dejín, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

ThDr. Marie Roubalová, ThD.

Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Mgr. Tömösközi Ferenc, PhD.

Selye János Egyetem Komárom, Református Teológiai Kar

doc. ThDr. Kamila Veverková, Ph.D.

Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Dr. Zubánics László CSc.

Ungvári Nemzeti Egyetem, Ukrán-Magyar Oktatási-Tudományos Intézet, Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék

Historia Ecclesiastica je vedecké periodikum, ktoré vydáva Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrnohistorického výskumu Prešovskej univerzity Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove.

Historia Ecclesiastica publikuje zásadne len vedecké práce (štúdie) z dejín cirkví a náboženstiev na území Slovenska a ostatných krajín strednej Európy, materiály, resp. pramene k tej istej problematike, ďalej recenzie vedeckej literatúry a informácie o vedeckých podujatiach s problematikou dejín cirkví a náboženstiev. Vedecké práce, materiály a stále rubriky (recenzie, anotácie, správy) sa uverejňujú v slovenčine, resp. vo svetovom, príp. českom, maďarskom a poľskom jazyku.

Historia Ecclesiastica vychádza dvakrát ročne.

Historia Ecclesiastica is a scientific periodical by University of Prešov Centre of excellence for socio-historical and culture-historical research published by University of Prešov.

Historia Ecclesiastica publishes solely academic papers (studies) dealing with the history of churches and religions in the territory of Slovakia and other central European countries; materials or sources related to such topics, scientific literature reviews and information on scientific events relevant to the field of church and religion history. Scientific works, materials and regular columns (literature reviews, annotations, reports) are published in Slovak, world language, alternatively in Czech, Hungarian or Polish languages.

Historia Ecclesiastica is published on a bi-yearly basis.

